

WAT DE LECTOREN EN HOOGLERAREN ERVAN VONDEN

G. Dekker, tandarts

Trefwoorden: Geschiedenis – Onderwijs

Een terugblik op 111 jaar tandheelkundig onderwijs te Utrecht aan de hand van openbare lessen en oraties

SAMENVATTING

Aan de hand van citaten uit inaugurele redevoeringen worden gegevens verstrekt over de tussen 1877 en 1988 te Utrecht werkzame tandheelkundige kroondocenten. Vervolgens wordt toegelicht hoe na 111 jaren een einde kwam aan het tandheelkundige onderwijs aan de rijksuniversiteit te Utrecht vanwege een overheidsmaatregel tot taakverdeling en concentratie (TVC-procedure) bij de Nederlandse universiteiten.

DEKKER G. Wat de lectoren en hoogleraren ervan vonden. Een terugblik op 111 jaar tandheelkundig onderwijs te Utrecht aan de hand van openbare lessen en oraties. Ned Tijdschr Tandheelkd 1988; 95: 482-94.

Datum van acceptatie: 24 juni 1988.

Adres: Prof. G. Dekker, Horatiuslaan 7, 3584 AX Utrecht.

'There is no statutory obligation to give an Inaugural Lecture. It may therefore seem strange that professors, who sometimes complain of the lectures required of them by the statutes, should undertake this voluntary task, especially when their admonitions are generally so quickly and so completely forgotten. In their defence it may be said that these occasions serve three purposes not otherwise provided for. They give an opportunity to take an academic farewell of our predecessors, to survey the past, and to glance at what we presume may be the future.'

R. W. Southern, 1961

terwijl van praktische leiding ternauwernood sprake kon zijn.'

Zoals boven opgemerkt, schrijven wij anno 1895. De volgende bewogen 25 jaren leidden in tandheelkundig opzicht naar een nog verder dieptepunt. Tijdens het beleid van Dr. Dentz' opvolger, de naar zijn wetenschappelijke capaciteiten alleszins terecht benoemde en geroemde *John E. Grevers* (2) ontstonden conflicten met de tandheelkundige studenten en na de onderwijsvernieuwing door uitbreiding van het lectoren-corps tot vier (1911) (afb. 1) en later vijf leden (1912), ook met deze docenten. Ten gevolge van al dit ongenoege kwam in 1918 de functie van de directeur vacant en raakten eveneens de lectorsposten in de conserverende en de prothetische tandheelkunde onbezet. Het is vanuit dit dieptepunt dat het navolgende relaas een aanvang neemt.

Vanaf de oprichting van de universiteit bestaat het gebruik, dat hoogleraren bij hun ambstaanvaarding een inaugurele redevoering uitspreken. Over de gewoonten bij het gaan bekleden van het evenzeer vanaf het begin gekende lectoraat is weinig bekend. In tandheelkundige kring heeft de KNO-arts *Dr. H. de Groot* als tandheelkundig lector in de kaakchirurgie voor het eerst een Openbare Les gehouden.

In grote trekken zullen karakteristieke uitspraken uit de Openbare Lessen en later ook uit de Oraties worden geciteerd. Afsluitend zal een enkele opmerking gemaakt worden over de vragen die velen van ons

*)Verwijzingen 1 t/m 35: de nummers corresponderen met de in het tabellarisch overzicht vermelde personen en met hun portretten in de afbeeldingen.

vandaag weer bezighouden: Hoe heeft het ooit tot 'Utrechts' opheffing kunnen komen? Zijn alle inspanningen van het verleden tóch niet voor niets geweest nu 'Utrecht' wordt gesloten?

2. MONDZIEKTEN EN KAAKCHIRURGIE

In 1919 werd voor het eerst een docent in de mondheelkundige diagnostiek en kaakchirurgie aangesteld. Dit nieuwe lectoraat, aanvankelijk gecombineerd met het directeurschap werd van 1919-1931 vervuld door *Dr. H. de Groot* (7). 'Talrijk zijn de ziekteprocessen, uitgaande van het tandenstelsel, waarbij chirurgische behandeling noodzakelijk is'. Er bestond dus een behoefte aan voortdurende samenwerking tussen de tandarts en de kaakchirurg. 'Een gebied, waarop eveneens de samenwerking tussen arts en tandarts noodzakelijk is, is dat der neus-, keel- en oorheelkunde. Al is het ook dat het grootste deel der tandheelkundige werkzaamheid op het terrein der techniek ligt, steeds moet voor oogen gehouden worden, dat de tand een onderdeel van het gehele lichaam is, en bij de behandeling grondige kennis van afwijkingen in de overige bestanddelen van het lichaam evenzeer gewenst is als technische vaardigheid.'

Na het onverwachte en zeer betreurd overlijden van Dr. de Groot werd vooral ook door Prof. Lameris op voortvarende wijze zorg gedragen dat op korte termijn over een opvolger kon worden beschikt. De arts *J. W. A. Tjebbes* (10) werd bereid gevonden zijn opleiding tot algemeen chirurg af te breken en na enige maanden van voorbereiding het lectoraat in de Leer der Mondziekten te aanvaarden. Onder aanvoering van de uiterst kundige Tjebbes ontwikkelde het poliklinische onderwijs zich snel en werd weldra ten behoeve van het

1. TER INLEIDING

'Mijne Heeren!'

'Een tand is geen stuk been, maar een stuk leven. Deze waarheid, aan u bekend als de tafel van vermenigvuldiging, is voor de wereld der leeken eene verborgenheid. Voor de uiteenzetting der gevolgen van dit feit vraag ik uwe welwillende aandacht.' Aldus ving de eerste lector in de tandheelkunde, *Dr. Th. Dentz* (1)* de rede aan, die hij bij de opening van de 16e Jaarvergadering van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap anno 1895 uitsprak. 'Mijne Heeren!' - zo besloot Dentz tegen de volgens het reglement uitsluitend manlijke Genootschapsleden - 'Ik eindig zoals ik begon: De tand is geen stuk been maar een stuk leven. Dit feit is nog niet doorgedrongen tot het verstand der leeken; het heirleger van tandziekten brengt het alleen tot hun gevoel'. Dentz hekelde vervolgens dat het aan student-tandartsen verstrekte onderwijs 'aan hunne billijke eischen niet kon voldoen, omdat zij te weinig onderwijs ontvingen,

steeds groeiende aanbod van patiënten de noodzaak van een eigen kliniek voor kaakchirurgie gevoeld. Deze kwam juist voor de tweede wereldoorlog in april 1940 tot stand en zou later door de resultaten van Tjebbes' behandelingsresultaten veel belangstelling uit het buitenland trekken. In 1948 werd Tjebbes benoemd tot buitengewoon hoogleraar. De titel van zijn oratie verschilde niet veel van die van zijn voorganger maar de invalshoek was 30 jaar later die van een kaakchirurg, belast met het onderricht in de 'Grote Mondchirurgie'. Helaas is het niet gelukt het manuscript van 'Correlatie van Tandheelkunde en Geneeskunde' te achterhalen, zodat hieruit niet gereleveerd kan worden. In september 1973 gaf Tjebbes een afscheidscollege. Dit betekende het einde van 41 jaren kroondocentschap en daarmee de vestiging van een record van exclusieve zeldzaamheid!

In mei 1970 werd de rechterhand van Prof. Tjebbes, *Dr. G. J. Kusen* (29) tot lector benoemd. Dit lectoraat werd reeds aan-

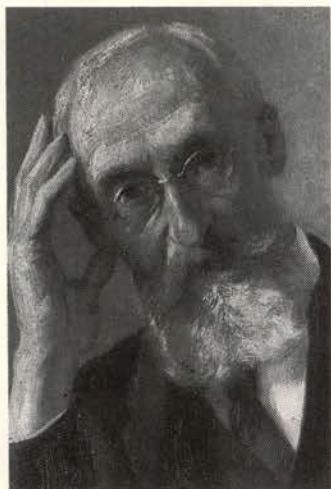
vang 1972 beëindigd in verband met *Dr. Kusen's* benoeming tot hoogleraar te Amsterdam (UvA).

'Teamwork tussen Snijdende Specialist in het Maxillo-faciale Gebied' - zie - daar de intrigerende titel van de op 5 juni 1978 gedateerde en door ziekte pas op 13 oktober 1978 uitgesproken oratie van *Dr. P. Egyedi* (31). Belangrijk thema vormt de vraag welke opleiding de maxillo-faciale chirurg behoeft? Egyedi voelt zich door het 'teamwork-concept' allerm minst aangesproken en adstrueert dit op haast humoristische wijze met korte typering van een aantal denkbare mogelijkheden. Hij concludeert tenslotte tot een theoretische opleidingsconstructie, die van de ideale maxillo-faciale chirurg vergt: 1. arts- en tandartsdiploma; 2. opleiding van twee jaar in de Algemene Heelkunde; 3. twee jaar KNO-Heelkunde; 4. anderhalf jaar Plastische Chirurgie en 5. twee jaar Kaakchirurgie. Na deze uiteenzetting worden carrièreverloop en de evaluatie ervan aan een beschouwing onderworpen.

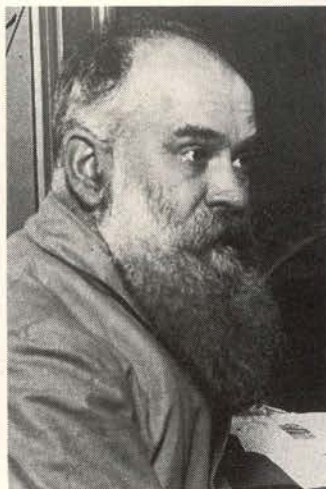
Vanwege de historische verduidelijking en omdat ook wij zullen terugkomen op het verschijnsel van de langjarige vacatures, wordt besloten met de aanhef van Egyedi's oratie: 'Ruim 4½ jaar heeft het geduurd tot de vacature Mondziekten en Kaakchirurgie, die was ontstaan door het emeritaat van Prof. Tjebbes, kon worden vervuld. De voornaamste reden is geweest, dat sommige instanties en personen, die zich bezig moesten houden met deze vacature slechts een wazig beeld hadden van de Kaakchirurgie, en er duidelijk misverstanden zijn geweest, die ook vandaag nog niet uit de weg zijn geruimd.'

3. PROTHETISCHE TANDHEELKUNDE

De in 1911 als eerste lector in de Prothetische Tandheelkunde aangestelde *I. J. E. de Vries* (4) kreeg op 1 oktober 1918 eervol ontslag en werd pas twee jaar later in 1920 opgevolgd en wel door de eerste vrouwelij-

1. Dr. Th. Dentz

2. John E. Grevers

3. P.J.J. Coebergh

4. I.J.E. de Vries

5. Dr. J.A.W. van Loon

6. B.R. Bakker

7. Dr. H. de Groot

8. J.G. Schuiringa

ke lector bij het tandheelkundig onderwijs, mejuffrouw *J. G. Schuiringa* (8) (afb. 2). Zeven jaar eerder, juist na de ingevoerde wetswijziging van 28 april 1913, was zij de eerste die een diploma als tandarts en niet als tandmeester ontving. Had haar voorganger gemeend zich na zeven jaar in verband met veel grotendeels persoonlijke moeilijkheden te moeten terugtrekken, de vasthoudende karakterstructuur van mej. Schuiringa zou haar in staat stellen het uit te houden tot aan het tijdstip van haar pensionering op 70-jarige leeftijd. Wel getuigde ook zij reeds weinige jaren later bij het 50-jarig bestaan van het tandheelkundig onderwijs in 1927 van haar bittere teleurstelling over de gang van zaken. Zij zag het onderwijs als één langgerekt treurspel en meende zich daarom aan alle feestelijkheden te moeten onttrekken. Belangrijke conflicten bleven haar noch haar collegae-docenten en de studenten bespaard gedurende de volgende jaren. Onze belangstelling gaat echter uit naar enkele frappante vakkundige uitspraken van mej. Schuirin-

ga, zoals zij die bij de door haar gegeven Openbare Les op 3 februari 1921 naar voren bracht. Dit betreft in de eerste plaats het zogeheten kroon- en brugwerk, in de Verenigde Staten eerst tot een hoge staat van perfectie gebracht, maar thans zowel aldaar als hier te lande onderhevig aan ernstige kritiek op grond van de slechte resultaten van de wortelkanaalbehandelingen. De tekortkomingen hiervan worden van zo'n ernstige aard geacht, dat deze omstandigheid gaat leiden 'tot eene aanzienlijke beperking van kroon-en brugwerk. Met behulp van de röntgenfoto werd een overstelpend aantal haarden aange-toond bij tanden met wortelkanaalbehandelingen, die verder van vullingen en kronen waren voorzien of bovendien als steunpunt van een brug waren gebruikt. Een ander belangrijk bezwaar brengt de constructie zelf van vast brugwerk mede, daar het onbeweeglijk aan elkaar verbinden van twee of meer wortels als steunpunten tegen alle fysiologische begrippen ingaat'. 'Om al deze redenen is het beter naar

'herstel zonder verminking' te streven, wordt de toekomst toegedacht aan de 'partieële klammerprothese en zullen onze pogingen om de tandvervangkunst tot een hooger niveau op te voeren, voorlopig in hoofdzaak moeten zijn gericht op eene verbetering van dit systeem'. Uit de citaten van haar opvolgers zal blijken hoe de inzichten zich in de loop der tijd kunnen wijzigen.

In belangrijke mate werd in 1949 de onderwijstaak van *J. G. Schuiringa*, die zich van toen af beperkte tot het terrein van de chirurgische prothese, overgenomen door de in 1947 tot docent en directeur benoemde *P. H. Buisman* (12). Na zijn benoeming tot hoogleraar in 'de Tandheelkunde' (september 1948) gaf hij in zijn oratie van 16 mei 1949 een schets van de biologische kringloop van tandeloosheid bij de geboorte tot haar wederkeer op latere leeftijd.

Als eerste tandheelkundige hoogleraar te Utrecht benoemd - in 1949 was zijn leeropdracht gewijzigd in 'de Prothetische Tandheelkunde' - ruimde Buisman in 1958

9. J.W. Switters

10. J.W.A. Tjebbes

11. Dr. A.J.M. Oidtmann

12. P.H. Buisman

13. R.W. Broekman

14. Dr. H.M.J. Scheffer

15. Dr.ir. Chr.A. van Gunst

16. H.H.W. Verdenius

bij het bereiken van de zeventigjarige leeftijd zijn plaats in voor een opvolger. Dit werd L. V. Arnold (18) die aan de leeropdracht van 'de Tandvervanging' de Chirurgische Prothese toegevoegd zag. In zijn oratie heeft hij de 'uiteenlopende tendensen in de tandvervanging' beschreven. Daaraan wordt een tweevoudige opdracht toegedacht: de vervanging van het kauworgaan als zodanig en daarnaast het behoud van de expressieve functie, waarmee de factoren uiterlijk en spraak in het geding komen. 'In het kader van de geschetste ontwikkeling past de steeds meer toepassing vindende immediaatprothese, zijnde een vervanging, waarbij in onmiddellijke aansluiting op de verwijdering van gebitselementen de prothese over de extractiewonden wordt aangebracht; een methode die thans (1959) meer in het onderwijs dient te worden betrokken.' Ook G. E. Flögel (25) in 1965 tot hoogleraar benoemd, is bereid bij het onderwijs een belangrijke plaats voor de volledige prothese in te ruimen. 'Gezien echter alle

bezwaren, die aan de gebitsprothese kleven - niet uit het oog mag worden verloren welke een zegen zij voor de tandeloze betekent - is het van het grootste belang het stadium van tandeloosheid naar een zo hoog mogelijke leeftijd te verschuiven. 'Toch zal het in veel gevallen niet nodig, ja, zelfs ongewenst zijn om gebitsbehoud in volle omvang na te streven. Dit geldt met name voor die categorie personen voor wie het verlies van het natuurlijke gebit en de daarop volgende vervanging door een prothese slechts de verheugende bevrijding van jarenlange angst en pijn betekent.'

Opvallend is het verschil in waardering voor de partiële prothese dat tussen Flögel en Schuiringa bestaat. De laatste koos in haar vrees voor verminking van het restgebit, o.m. door de slechte resultaten van de endodontische behandeling zoals wij eerder zagen, voor de 'klammerprothese'. Vijfenvieftig jaar later lezen wij bij Flögel, dat wanneer het bij de prothetische behandelmethoden om een duurzaam functieverstel gaat, de partiële prothese hiertoe

het minst geschikt is. Als voornaamste toepassingsgebied wordt door hem de vrij-eindigende partiële prothese genoemd. De titel van Flögel's oratie luidde echter 'Prothetische én Ethische Rehabilitatie'. Aan dit laatste aspect besteedde hij in het tweede gedeelte van zijn oratie aandacht en bepleitte hij een ander sociaal verzekeringsstelsel, dat de tandarts een vrijheid van indicatiestelling voor zijn behandelingen moest bezorgen. 'Deze behoort in alle eerlijkheid ten opzichte van ieder van zijn patiënten en zichzelf te kunnen bepalen, of tandheelkundige hulp in volle omvang verleend zal worden dan wel met eenvoudige middelen kan worden volstaan.'

Het onderzoek naar de bewegingen van de onderkaak en de pogingen deze met gebruikmaking van de articulator te imiteren berustte tot de periode van de tweede wereldoorlog bij de toenmalige lector B. R. Bakker (6). Door de naoorlogse ontwikkelingen werd aan de belangstelling van de prothetici voor dit onderwerp, die van de

17. J. van Amerongen

18. L.V. Arnold; D.D.S.

19. Dr. O. Backer Dirks

20. Dr. L.A. van der Woerd

21. Dr. F. von Bartheld

22. G. Dekker

23. J. van Aken

24. Dr. M. de Boer

orthodontisten en parodontologen toegevoegd.

Wat aanvankelijk onder de occlusie- en articulatieleer viel, werd nu de kennis van het kauwstelsel met inbegrip van de fysiologie, de stoornissen in zijn werking en de behandeling daarvan; of in één woord: 'de Gnathologie'. A. A. D. Derksen (26) aanvaardde in januari 1967 het ambt van lector in de nieuwe discipline en sprak bij deze gelegenheid een rede uit die hij de naam gaf van 'De jongste telg'. In 1971, vier jaar later werd dit lectoraat een hoogleraar- schap onder toevoeging aan de leeropdracht van 'de Methodiek van het Tandheelkundig Onderwijs'. Andermaal sprak Derksen een rede uit die tot titel had 'Motivatie tot Innovatie'. Het accent kwam toen op de onderwijskunde te liggen. De innovatie zou zich moeten richten op het objectief vastleggen van de resultaten van het onderwijs.

Bij het vakgebied van de Prothetische Tandheelkunde treffen wij het grootste aantal Openbare Lessen, of Oraties aan,

t.w. zes. Gezien de controversiële waarde- bepaling van de partiële prothese als vermeld, lijkt het passend te besluiten met een recent commentaar van Dr. C. A. W. Korenhof (30) tot wiens leeropdracht de partiële prothese lange jaren heeft behoord. 'Partiële prothesen, volgens recente in- zichten ontworpen, zo blijkt uit onder- zoek, ook hier in Utrecht, behoeven het parodontium niet te irriteren of overbelas- ten. Zij kunnen de levensduur van het rest- gebit verlengen in plaats van verkorten. Zulks is mede te bereiken door verbeterde mondhygiënische inzichten, voorlichting en plaquecontrole.

De indicatie ligt niet alleen bij de sterk dorsaal ingekorte tandboog, doch vooral ook in de mogelijkheid grote defecten op te vullen. Deze indicatie wint terrein door toegenomen kennis der oncologie en chi- rurgie. Hier zijn, om bekende redenen, vaste constructies meestal gecontra-indi- ceerd. Wel is het waar dat de algemene indicatie van partiële prothesen procentu- eel afneemt in verhouding tot bruggen

naarmate de praxis meer 'aurea' is, doch dit gegeven verliest aan betekenis in het huidige sociale tijdsbestel.'

4. CONSERVERENDE TANDHEEL- KUNDE

Anders dan men bij de Conserverende Tandheelkunde zou verwachten, zijn slechts de namen van enkele kroondocen- ten aan dit essentiële onderdeel van de tandheelkunde verbonden. Menigmaal werden vacatures langdurig waargenomen en ook werd het onderwijs een lange perio- de aan medewerkers gedelegeerd. Men kan zich afvragen of deze functionarissen geen onrecht wordt aangedaan met hen heden in de anonimiteit te laten. Echter, zij delen dit lot met de vele stafleden, soms tevens afdel- ingshoofd van de andere vakgebieden, die eveneens bij de gekozen opzet onvermeld blijven.

Niet zelden zullen de Utrechtse abitu- riënten echter juist aan hen de belangrijkste

25. G.E. Flögel

26. A.A.D. Derksen

27. H.J.L. Smeets

28. Dr. G.J.M. Tonino

29. Dr. G.J. Kusen

30. Dr. C.A.W. Korenhof

31. Dr. P. Egyedi

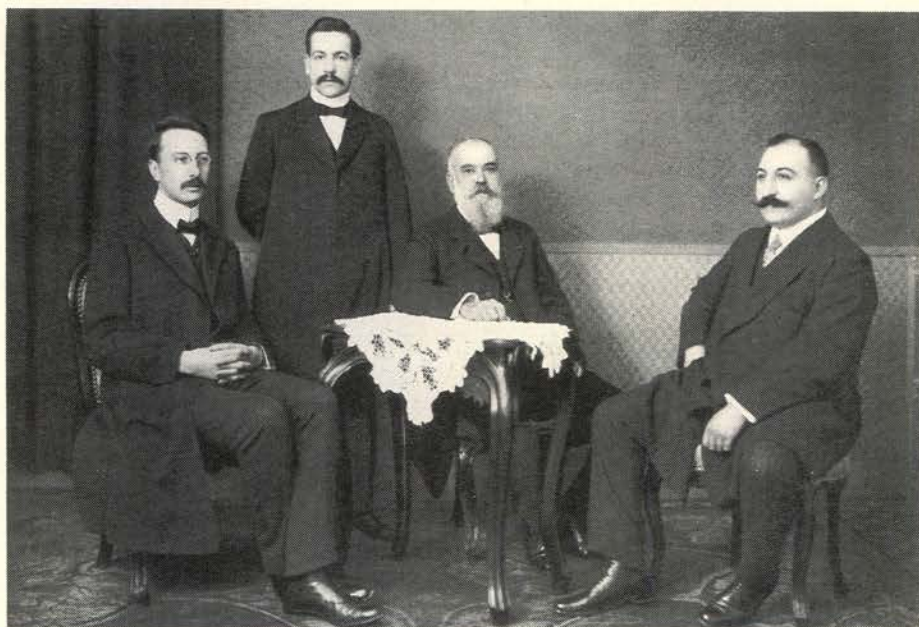

32. Dr. J.D. de Stoppelaar

onderdelen van hun vakkennis en -kunde danken. Van wie anders dan van de zaalassistent leerde men het 'vak'? Aan de gekozen opzet om bij deze verhandeling de kroondocenten aan het woord te laten mag dus stellig géén exclusief waardeoordeel worden verbonden.

In 1911 werd één van de eerste medewerkers van Dr. Dentz, *P. J. J. Coebergh* (3) als lector in de Operatieve (= Conserverende) Tandheelkunde aangesteld. Toen samenwerking met de toenmalige directeur Grevers - er werd reeds eerder melding van gemaakt - volkomen onmogelijk bleek, trok Coebergh zich in 1915 terug. Hij werd in 1920, na eerst nog een tweejarige periode van waarneming blijvend opgevolgd door *J. W. Switters* (9) die op 28 april 1921 een Openbare Les gaf. 'Het Zwaartepunt bij het Onderwijs in de Conserverende Tandheelkunde' luidde de titel, waarmee dus officieel in Nederland het woord 'conserverende tandheelkunde' werd geïntroduceerd. 'Het zwaartepunt van het onderwijs in de conserverende tandheelkunde moet liggen in het nauwkeurig leren en doen toepassen van die methoden, waarbij we met zekerheid van slagen den voortgang der cariës kunnen stuiten en den tand geheel herstellen: We moeten den student er van doordringen dat bij het uitoefenen der conserverende tandheelkunde alleen het allerbeste voldoende is en voldoening schenkt. Reeds als student moet hij van de waarheid hiervan zozeer overtuigd zijn en de serieuze toepassing der beste methoden zich zoo eigen hebben gemaakt, dat hij later in de praktijk er niet aan denkt, van deze nauwgezetheid af te wijken' aldus Switters.

In 1928 moest Switters, die vanaf 1905 als assistent en vervolgens lector zijn door de studenten bijzonder op prijs gestelde krachten aan het onderwijs had gegeven, zich in verband met zijn gezondheid terug-

Afb. 1. Docenten van het Tandheelkundig Instituut. V.l.n.r.: *P. J. J. Coebergh*, dr. *J. A. W. van Loon*, *J. E. Grevers* en *I. J. E. de Vries* (1911).

trekken. Coebergh keerde terug en zou thans in combinatie met het van Dr. de Groot overgenomen directoraat het ambt van lector-directeur tot 1945 bekleden. Coebergh gaf evenmin als bij het aanvaarden van zijn eerste lectoraat in 1911 een Openbare Les. Zijn betekenis voor het tandheelkundig onderwijs dient hier echter beslist te worden vermeld. Als docent in de Conserverende Tandheelkunde was hij de man van het eerste uur. Na zijn opleiding voornamelijk te Berlijn te hebben gehad, behaalde hij in 1895 het tandmeestersdiploma en was vanaf de ingebruikneming van het in datzelfde jaar gereed gekomen instituut aan de Wittevrouwenstraat belast met de leiding van de zogeheten Operatieve Cursus. Hij muntte onder meer uit in de diagnostiek van het gebit. De voor de stu-

denten georganiseerde groepsgewijze 'rondgang' langs de behandelstoelen getuigde hiervan. Hij leerde alle studenten persoonlijk te observeren in de mond. Coebergh is de eerste Nederlandse docent in de tandheelkunde geweest die een uitvoerig leerboek betreffende zijn vak heeft gepubliceerd. Het was de weerslag van zijn colleges en zijn praktisch onderwijs en zeer verbonden met zijn persoonlijke wijze van behandelen (afb. 3).

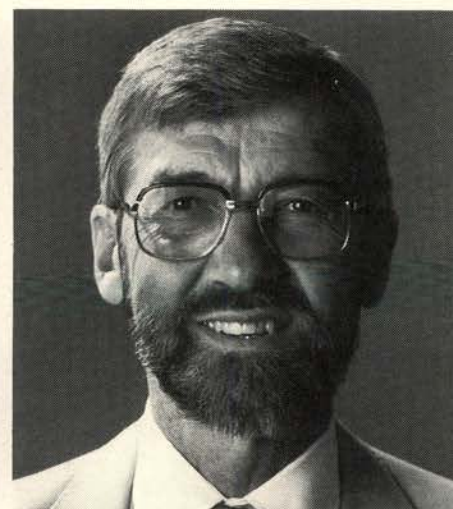
Na de oorlog keerden drie lectoren niet terug in het onderwijs. Ook bij de afdeling Conserverende Tandheelkunde leidde dit tot een moeizame periode na langdurige waarneming, waaraan pas eind 1948 door de benoeming van *Prof. Dr. H. M. J. Schaffer* (14) een einde kwam. Enige maanden later nam deze het directoraat van zijn col-

33. Dr. F. Bosman

34. Dr. T.B. Wimersma Greidanus

35. Dr. N.E.A. Myrberg

lega Buisman over, waarna het onderwijs in de Conserverende Tandheelkunde aan een tweetal conservatoren werd toevertrouwd. Deze taakverdeling eindigde in 1959 met de benoeming van *J. van Amerongen* (17) tot hoogleraar in de Conserverende Tandheelkunde. Prof. Scheffer ontfermde zich over een nieuwe leeropdracht, de Sociale Tandheelkunde.

Kort intermezzo: 'Nihil est ab omni parte beatum'.

Vanaf 1948 tot aan het in werking treden van de Wet Universitaire Bestuurshervorming in 1971 oefende Dr. H. M. J. Scheffer de functie van hoogleraar-directeur uit. Het langjarige éénmans-'directoraat' van Dr. Dentz buiten beschouwing latende, is Scheffer in vergelijking met alle voorgangers verreweg het langst directeur geweest. Als een goede bewindsman onderscheidde hij zich daarvoor tijdens een militaire loopbaan en vervolgens bij het wetenschappelijk onderwijs. Het zwaartepunt van zijn loopbaan kwam thans in de bestuurlijke sfeer te liggen. Scheffer was in de Nederlandse universitaire geschiedenis de eerste tandarts die een rectorale Diërede uitsprak (1966). Voor de titel van zijn betoog ontleende hij aan Horatius de uitspraak: 'Niets is aan alle zijden gelukkig' (*Nihil est ab omni parte beatum*). Alle in het tandheelkundige wel en wee van de Utrechtse opleiding geïnteresseerden zullen, hoe wrang dit ook klinkt op de 24e juni 1988 de juistheid hebben gevoeld van het: 'volmaakt geluk bestaat niet'!

Na voorgaande feitelijkheden en intermezzo volgt thans wat *Prof. J. van Amerongen* in zijn oratie 'Extension for Prevention' op 4 mei 1959 'te vertellen had.' We moeten den student ervan doordringen dat bij het uitoefenen der conserverende tandheelkunde alleen het allerbeste voldoende is en voldoening schenkt' had Switters al in 1921 gezegd. Van Amerongen trok deze lijn in alle opzichten door. Hij nam het devies 'Extension for prevention' van de grootste conservist aller tijden, G. V. Black over, maar verruimde de betekenis in die zin dat hij buiten het terrein van de caviteitspreparatie ook een andersoortige uitbreiding bepleitte. Hij wilde zowel de preventieve als de curatieve verrichtingen in de allereerste plaats aan de jeugd ten goede laten komen. Niet met beperkte middelen en op beperkte schaal, doch in de meest uitgebreide zin en aanvangende op een zo vroeg mogelijk tijdstip. 'De factor van het biologische aspect wordt gebiedender naarmate de conservist verder in de diepte dringt (endodontische behandeling), terwijl in buitenwaartse richting de grootste aandacht op de materiaalkundige zijde gericht moet zijn (de randaansluiting). De restauratie zal daarom altijd enerzijds het karakter van een wondverband moeten dragen en anderzijds dienen te functioneren als een opvulling

Afb. 2. Docenten van het Tandheelkundig Instituut. V.l.n.r.: Mej. J. G. Schuiringa, Dr. J. A. W. van Loon, Dr. H. de Groot, B. R. Bakker, J. E. Grevers en J. W. Switters (1920).

van het defect met een hermetische afsluiting ten opzichte van de periferie'. Op 31 december 1975 beëindigde Van Amerongen zijn werkzaamheden. Een opvolger was niet te vinden en de vakgroep Conserverende Tandheelkunde moest het in de volgende 12½ jaar zonder kroondocent stellen!

5. ORTHODONTIE

Na een langjarig lectoraat (1911-1940) van de bij de viering van het 50-jarig bestaan van het tandheelkundig onderwijs tot doctor honoris causa benoemde *J. A. W. van Loon* (5) – zijn verdiensten worden elders in dit tijdschrift door Moorrees vermeld – na een vijf jaar durend lectoraat van *Dr. A. J. M. Oidtmann* (11) en na een naoorlogse waarneming door mevrouw Dr. M. de Boer gedurende drie jaar, aanvaardde *R. W. Broekman* (13) in 1948 het ambt van gewoon hoogleraar in de Orthodontie. In zijn rede (1949) zette hij de 'Merkwaardige Overeenkomsten in de Ontwikkeling van Geneeskunde en Orthodontie' uiteen. Met een afscheidscollege over 'De puberteitsjaren van de Orthodontie', sloot Prof. Broekman haast twintig jaren later zijn werkzaamheden aan de R.U. af.

Zijn opvolger werd *H. J. L. Smeets* (27), die zich in juni 1968 aan de universitaire gemeenschap presenteerde met een oratie getiteld: 'Het Gezicht wil ook wat'. De teneur van zijn betoog valt reeds op te maken uit deze naamgeving. 'De tandheelkundige indicaties spreken de ouders, dan

wel de patiënt niet zo bijzonder aan. Bij hen prevaleren beweegredenen van esthetische aard. Of, om de woorden van Moorrees te gebruiken: '... few patients would demand orthodontic services, if esthetics was not involved.' 'Een zienswijze die anno 1988 in gemodificeerde vorm in de Post-doctoral Seminar Course van Moorrees wordt aangetroffen. 'Enerzijds heeft de praktijk bewezen dat aanzienlijke profielverbeteringen door middel van orthodontische behandeling alleszins realiseerbaar zijn, anderzijds heeft de ervaring ons ook geleerd, dat in de meeste gevallen een steriotyp ideaal profiel niet haalbaar en wellicht ook niet wenselijk is en dat we ons tevreden moeten stellen met een compromis.'

Nog tijdens het hoogleraarschap van Prof. Broekman was in 1964 *Dr. M. de Boer* (24) benoemd tot lector in een nieuwe subdiscipline, de Preventieve Orthodontie. Zij sprak in 1966 een openbare les uit, die gewijd was aan het 'Sociaal Perspectief van de Preventieve Orthodontie'. Het door haar beschreven 'Sociale Perspectief' was qua opzet bescheiden in verband met het anno 1966 nog bestaande tekort aan tandartsen. Op de studenten werd een beroep gedaan zich in te zetten voor het in orthodontisch opzicht hulpbehoevende kind. Het ordinariaat van Prof. Smeets werd in 1982 overgenomen door de hoogleraar *Prof. Dr. N. E. A. Myrberg* (35), die sinds 6 april 1972 in Amsterdam dezelfde functie had bekleed en aldaar op 16 oktober 1972 een oratie had uitgesproken 'Over de oorzaken van de hazelip en het gespleten verhemelte'. Van een oorspronkelijk in sep-

tember 1982 voorgenomen inaugurele rede te Utrecht werd afgezien toen de voornemens van de minister over Taakverdeling en Concentratie binnen de universiteiten bekend werden.

6. SPECIËLE PATHOLOGIE

Ten tijde van de hervatting van het onderwijs na de tweede wereldoorlog werd *H. H. W. Verdenius* (16) belast met het onderwijs in de Speciële pathologie. In 1956 volgde zijn benoeming tot lector en sprak hij in zijn openbare les in hoofdzaak over de pathologie van het parodontium. 'Eén van de belangrijkste oorzaken van het verval van het parodontium is de chronische ontsteking van het tandvlees. Ontsteking is het antwoord, dat het levende weefsel geeft, indien het zich beledigd acht. Die belediging valt toe te schrijven aan de niet verwijderde tandplaque op de gebitselementen. De reactie op de belediging is in feite een 'persoonlijke aangelegenheid' van het weefsel: de mate waarin het zich 'geraakt' voelt, zal het karakter bepalen.' Vandaar de titel: 'Pleidooi voor de rechten van het tandvlees'. Na zijn vroegtijdig overlijden in 1961 werd Verdenius opgevolgd door *Dr. F. von Bartheld* (21) wiens leeropdracht echter na enige tijd gewijzigd werd in Cariës-pathogenese.

7. PARODONTOLOGIE

'De tijd ligt achter ons dat de genezing van de individuele patiënt ons enig doel was. Een georganiseerde maatschappelijke activiteit richt zich thans op het behouden of verkrijgen van een maximale gezondheid. Hierbij staan preventieve maatregelen voor de bevolking in het centrum van de aandacht en waar onze kennis in dit opzicht onvoldoende is, trachten wij onze therapie aan zo groot mogelijke groepen deelachtig te maken. Zo dringt de problematiek van de behandeling der parodontale aandoeningen zich onontkoombaar op aan de sociale tandheelkunde.'

'Laat de parodontologie zich beschrijven als de wetenschap die beoogt de ziekten van het tandvlees en de tandkas te voorkomen en te behandelen, dan komt door de ontwikkeling van de sociale tandheelkunde het accent op de eerstgenoemde doelstelling te vallen. Feitelijk is de uitdrukking 'preventieve parodontologie' een pleonasme; eerder zegge men: parodontologie is preventie'. Deze uitspraken vielen een zestal jaren later te vernemen uit de mond van de met Verdenius zeer bevriende auteur dezes (22) die de eer te beurt viel in 1963 het voor de eerste maal ingestelde lectoraat in de Parodontologie aan te vangen met een openbare les, getiteld: 'Sociaal perspectief der Parodontolo-

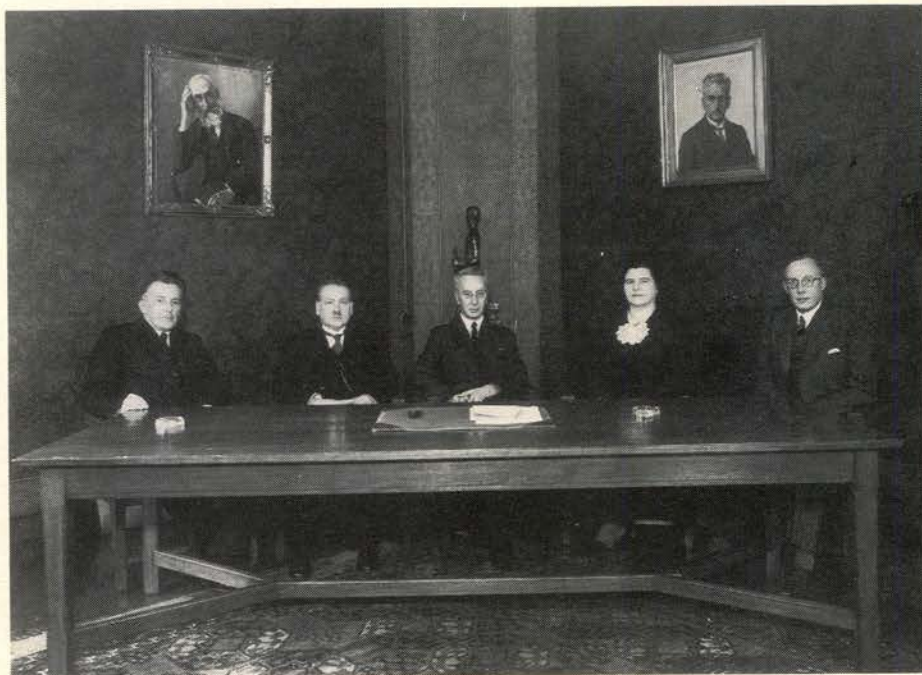
gie.' Dat was een halve eeuw na de oprichting van de eerste afdeling Parodontologie aan de Universiteit van Michigan, U.S.A. Ongeveer een zelfde tijdsspanne was er mee gemoeid alvorens na de aanvang in Amerika ook te Utrecht de opleiding van mondhygiënisten tot stand kwam in 1968. Deze opleiding vormde reeds in 1936 een belangrijk thema in bovengenoemde rede.

8. TANDHEELKUNDIGE RÖNTGENOLOGIE

Verondersteld wordt dat vanaf 1913 het maken van röntgenopnamen voor diagnostische doeleinden bij de Utrechtse opleiding ingang vond. Als in 1929 het Tandheelkundig Instituut aan de Jutfaseweg wordt betrokken, is hier een röntgenkamer ingericht, die 's ochtends overwegend ten

delwijze zal echter voorlopig nog niet in de tandheelkundige praktijk worden aangetroffen en blijkbaar drie decennia later evenmin. Men kan dan uit de mond van de in 1964 benoemde lector *J. van Aken* (23) de onderbouwing van zijn conclusie vernemen dat 'alleen door een systematisch gebruik van de röntgenfoto, en niet alleen bij een meer incidentele toepassing op indicatie, de tandheelkunde op een voor deze tijd verantwoorde wijze kan worden uitgevoerd.' Een aanbeveling die later jaren zou worden gespecificeerd ten aanzien van de begrippen 'systematisch' en 'op indicatie'. Hierbij kwam de optimalisatie in de diagnostiek meer op de voorgrond te staan.

Met de benoeming van *J. van Aken* tot lector in de Tandheelkundige Röntgenologie wordt de röntgenafdeling zelfstandig. Vijf jaar later in 1969 volgt van Aken's benoeming tot hoogleraar. Bij zijn benoe-

Afb. 3. Docenten van het Tandheelkundig Instituut. V.l.n.r.: B. R. Bakker, dr. J. A. W. van Loon, P. J. J. Coebergh, mej. J. G. Schuiringa en J. W. A. Tjebbes (1937).

behoefte van de mondheelkundige polikliniek wordt gebruikt en verder ten dienste van de andere afdelingen staat.

In de jaren derig wordt naast deze centrale röntgenkamer een tweede vertrek annex de afdeling Conserverende Tandheelkunde geïmproviseerd - een geschenk van Philips Eindhoven - zodat ook onderwijs in de dentale röntgenografie kan plaatsvinden en bij de behandeling van alle patiënten op deze afdeling steeds over een volledige röntgenstatus kan worden beschikt. Deze anno 1937 beschreven han-

ming tot lector gaf hij op 8 juni 1965 een Openbare Les over 'Groeï en Grenzen van de Tandheelkundige Röntgenologie'. Zijn geciteerde uitspraak is hieraan ontleend.

Toen Tandheelkunde in 1974 van de Jutfaseweg naar de Uithof verhuisde, konden aldaar een aantal optimaal ingerichte röntgenkamers, donkere kamers en laboratoria in gebruik worden genomen, zoals die hun weerga tot op heden niet hebben gevonden. Al deze faciliteiten kwamen de afgelopen jaren het onderwijs en het onderzoek in velerlei vorm ten goede: de opleidingen van tandheelkundige studenten en mond-

OVERZICHT TANDHEELKUNDIGE KROONDOCENTEN RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT; 1877-1988.

nr.	naam, voorletters geb.datum/evt. datum overlijden.	hgl/l	datum KB, aanst. of ambtsaanv.	leeropdracht	datum oratie/ openbare les	titel, uitgave	datum ambts- beëindiging
1.	Dentz, Dr. Th. 09-08-1840/20-12-1933	l	28-09-1877				15-05-1908
2.	Grevers, John E. 16-01-1855/08-03-1933	l	28-08-1908 1913	diagnostiek, bijz. anatomie en weefsell. en bijz. patholog. anatomie der tanden			afscheids- college: 23-06-1925
3.	Coebergh, P. J. J. 05-04-1875/13-12-1950	l	12-04-1911 07-02-1928	operatieve thk. conserverende thk.		05-05-1946	01-08-1915
4.	Vries, I. J. E. de 28-03-1874/20-06-1935	l	12-04-1911	protheseleer			01-10-1918
5.	Loon, Dr. J. A. W. van 24-12-1876/20-04-1940	l	12-04-1911	orthodontie			20-04-1940
6.	Bakker, B. R. 18-04-1882/17-01-1965	l	08-10-1912	vanaf 02-02-1914 theor. proth. leer; proth. techn. en materia technica miv metallurgie			01-04-1946
7.	Groot, Dr. H. de 11-01-1881/28-04-1931	l	30-10-1918	mondhk. diagnostiek en kaakchirurgie	14-02-1919	Tandheelkunde en andere medische wetenschappen (Ned Tijdschr Tandheelkd 1919; 26: 49-65)	28-04-1931
8.	Schuiringa, mevr. J. G. 09-07-1887/01-08-1975	l	26-08-1920 20-09-1948	prothetische thk. part. en tot. proth.	03-02-1921	Enkele belangrijke factoren uit de ontwikkelingsgeschiedenis der proth. tandheelkd (Ned Tijdschr Tandheelkd 1921; 28: 122-138)	
			15-01-1949	tandhk. chir. proth.			26-06-1957
9.	Switters, J. W. 15-01-1884/12-01-1930	l	01-09-1920	conserverende thk.	28-04-1921	Het zwaartepunt bij het onderwijs in de cons. thk. (Ned Tijdschr Tandheelkd 1921; 28: 308-328)	03-1928
10.	Tjebbes, J. W. A. 12-05-1903	l bhgl hgl	30-07-1932 17-09-1948 01-06-1965	leer der mondziekten grote mondchirurg. mondziekten en kaakchirurgie	31-01-1949	Correlatie van tandheelkunde en geneeskunde	Afsch. coll. 11-09-1973
11.	Oidtmann, Dr. A. J. M. 19-03-1883/24-02-1949	l	28-11-1940	orthodontie			01-04-1946
12.	Buisman, P. H. 12-04-1888/13-03-1982	hgl	17-09-1948 01-03-1949	tandheelkunde tandvervangning	16-05-1949	Het bijzondere systeem: de Kaken (Utrecht: G. J. & D. Tholen, 1949; Ned Tijdschr Tand- heelkd 1949; 56: 281-298)	15-09-1958 Afsch. coll. 16-06-1958 (Ned Tijdschr Tandheelkd 1958; 65: 486-496)
13.	Broekman, R. W. 18-12-1902/24-03-1987	hgl	14-10-1948	orthodontie	02-05-1949	Merkwaardige overeen- komsten in de ontwikkeling van Geneeskunde en Orthodontie (Utrecht: G. J. & D. Tholen, 1949); Ned Tijdschr Tandheelkd 1949; 56: 299-317)	Afsch. coll. 12-12-1967 (Ned Tijdschr Tandheelkd 1968; 75: 165-182)
14.	Scheffer, Dr. H. M. J. 18-04-1910/19-07-1978	hgl	15-12-1948 16-09-1958	conserverende thk. directeur thk. inst. vanaf 01-03-1949 sociale thk.			01-03-1976
15.	Gunst, Dr. Ir. Chr. A. van 12-07-1922	l	01-01-1951	thk. materiaalkunde			01-03-1957

nr. naam, voorletters geb. datum, evt. datum overlijden	hgl/l	datum KB, aanst. of ambtsaanv.	leeropdracht	datum oratie/ openbare les	titel, uitgave	datum ambts- beëindiging
16. Verdenius, H. H. W. 27-01-1913/19-08-1961	l	14-08-1956	pathologie van de mondholte	25-06-1957	Pleidooi voor de rechten van het tandvlees	19-08-1961
17. Amerongen, J. van 06-08-1910/15-04-1981	hgl	16-09-1958	conserverende thk.	04-05-1959	'Extension for prevention' (Ned Tijdschr Tandheelkd 1959; 66: 563-577)	31-12-1975
18. Arnold, L. V.; D.D.S. 07-06-1914/26-12-1987	hgl	16-09-1958	tandvervanging	15-06-1959	Uiteenlopende tendensen in de tandvervangkunst	31-12-1964
19. Backer Dirks, Dr. O. 26-11-1917	l	01-01-1960	bacteriologie van de mondholte	22-11-1960	Tandcariës (Utrecht: Schotanus & Jens, 1960)	
20. Woerd, Prof.Dr. L.A. van der 17-05-1907	hgl l	01-09-1965 01-12-1961 ¹⁾	preventieve thk.			01-12-1982 01-01-1975
21. Bartheld, Dr. F. von 18-10-1920	l	01-01-1962 09-09-1968	pathologie van de mondholte cariës pathogenese			01-11-1982
22. Dekker, G. 19-07-1915	l hgl	10-08-1962 01-01-1980	parodontologie	09-04-1963	Sociaal perspectief der parodontologie (Ned Tijdschr Tandheelkd 1963; 70: 330-344)	Afsch.coll.: 26-02-1981 (Ned Tijdschr Tandheelkd 1981; 88: 156-162)
23. Aken, J. van 08-03-1924	l hgl	01-01-1964 01-05-1969	thk. röntgenologie	08-06-1965	Groei en grenzen van de tandheelkundige röntgenologie	31-08-1988
24. Boer, Dr. M. de 12-09-1924	l	23-12-1964	prev. orthodontie	29-03-1966	Sociaal perspectief van de preventieve orthodontie	01-09-1979
25. Flögel, G.E. 24-07-1925	hgl	01-09-1965	prothetische thk.	06-06-1966	Prothetische en ethische rehabilitatie	01-09-1985
26. Derksen, A.A.D. 15-11-1913	l hgl	15-10-1966 26-02-1971	gnathologie methodiek van het thk. onderwijs en de gnathologie	24-01-1967 11-10-1971	De jongste telg (Utrecht: A. Oosthoek's Uitg. Mij NV, 1966) Motivatie tot innovatie (uitg. zie boven)	01-09-1982
27. Smeets, H.J.L. 16-05-1924	hgl	1968	orthodontie	24-06-1968	Het gezicht wil ook wat	01-10-1980
28. Tonino, Dr. G.J.M. 04-06-1928/11-10-1988	l hgl	03-09-1968 01-01-1980	biochemie van de mondholte	24-02-1970	Van molair tot molaar	11-10-1988
29. Kusen, Dr. G.J. 29-05-1927	l	22-05-1970	mondziekten en kaakchirurgie			15-01-1972
30. Korenhof, Dr. C.A.W. 18-01-1929	l hgl	01-11-1971 01-01-1980	prothetische thk.			01-01-1988
31. Egyedi, Dr. P. 08-07-1930	l hgl	24-01-1973 23-02-1978	mondziekten en kaakchirurgie	05-06-1978 (Uitgespr.: 13-10-1978)	Teamwork tussen snijdende specialisten in het maxillo-faciale gebied	01-01-1986
32. Stoppelaar, Dr. J.D. de 07-07-1935	l hgl	07-04-1975 01-01-1980	microbiologie van de mondholte	06-05-1976	De aanslag op onze tanden	01-12-1987
33. Bosman, Dr. F. 13-01-1939	l hgl	15-04-1975 01-01-1980 01-03-1987 ¹⁾	thk. fysica orale patho- fysiologie			
34. Wimersma Greidanus, Dr. Tj. B. van 17-07-1936	l hgl	24-08-1976 ¹⁾ 01-01-1980 01-09-1988	thk. farmacologie experimentele neuro- endocrinologie	08-03-1977	Het zenuwstelsel en het endocriene systeem (Utrecht: Kerckebosch BV Zeist, 1977)	
35. Myrberg, Prof.Dr. N.E.A. 27-05-1928	hgl	20-09-1982	orthodontie			01-09-1987

¹⁾ Formatie Faculteit Geneeskunde

hygiënist, de specialisten Orthodontie en Mondheelkunde en het Post-academisch onderwijs.

Tweede intermezzo

Vanaf het moment dat wij dit relaas bij het begin van de jaren twintig lieten aanvangen tot korte tijd na de tweede wereldoorlog, berustte de zorg voor de vierjarige opleiding bij de vakgebieden Conserverende en Prothetische Tandheelkunde, Mondheelkunde en Orthodontie.

De naoorlogse wetenschappelijke ontwikkeling en de overschakeling op een zesjarige cursus (volgens de Wet van 4 augustus 1947) - in 1976 weer teruggebracht tot een vijfjarige - hebben geleid tot enerzijds een differentiatie van de onderwijsstof binnen de genoemde traditionele vakken en anderzijds de toevoeging van nieuwe vakken, zoals Biochemie en Bacteriologie van de Mondholte, Tandheelkundige Fysica en Preventieve Tandheelkunde. Het onderwijs in de Speciële Pathologie werd daarentegen al ten tijde van Grevers door hem verzorgd en berustte hierna langjarig bij de patholoog P. Nieuwenhuijse (1958).

Voor vele van de nieuwe (sub-)disciplines werd een officiële leerstoel ingesteld. Bij de benoeming van de kroondocenten was de invloed van de sedert 1971 ingevoerde gedemocratiseerde bestuursvorm - de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB) - merkbaar. Ontstonden vacatures dan waren de hiaten bij opvolging nog groter dan in het verleden en, nog erger: de door de tandheelkundige subfaculteit zelf verder uitgewerkte procedure kon tot een dusdanige vertraging leiden, dat vacatures zelfs onvervuld bleven.

9. MICROBIOLOGIE VAN DE MONDHOLTE; PREVENTIEVE TANDHEELKUNDE

Het is voor een groot deel aan de initiatieven en het helder inzicht van de microbioloog Prof. Dr. K. C. Winkler te danken geweest, dat de tandheelkunde aan de Utrechtse universiteit het pad der wetenschap betrad. Dit was ook de opvatting van O. Backer Dirks (19) die het lectoraat in de 'Bacteriologie van de Mondholte' in november 1960 aanvaardde. Later leek zijn opvolger J. D. de Stoppelaar (32) de naamgeving van deze leeropdracht maar weinig geslaagd te vinden. 'Wat is een holte anders dan een hap lucht?' zo vroeg deze zich af, maar dat heeft nimmer kunnen beletten dat beide hooggeleerden in 'de mond zelf, met al zijn ingewikkelde en soms nog lang niet begrepen bacteriologische problemen en zijn relaties tot de algemene besmettingsleer', wél stof genoeg gevonden hebben voor onderzoek en onderwijs.

Het tij was anno 1960 en volgende jaren gunstig voor bacteriologen! 'Keyes liet zien, dat bij hamsters die cariogene diëten kregen, zich pas cariës ontwikkelde indien zij met hamsters werden samengebracht, die reeds cariës hadden. Later bleek hem dat datzelfde bereikt kon worden, indien de hamsters met één bepaalde streptococcenstam - die uit de bek van 'cariës-hamsters' was geïsoleerd - werden geïnfecteerd'.

'We kunnen zonder meer stellen dat in deze ene, door Keyes beschreven proefopstelling, cariës een infectieziekte was met één specifieke verwekker', vervolgde De Stoppelaar op zijn beurt 16 jaar later. En hij maakte gewag van de 'in opspraak zijnde streptococcus mutans', die in Utrecht evenals elders was herontdekt en waarop zich de komende jaren alle aandacht zou gaan richten.

Reeds vijf jaren na zijn aanstelling tot lector in de Bacteriologie volgde in 1965 de benoeming van Backer Dirks tot hoogleraar voor de nieuwe leerstoel in de Preventieve Tandheelkunde. Zijn vele activiteiten tijdens de beide vervulde leeropdrachten hebben als bindend element het epidemiologische onderzoek. Zij worden elders in dit tijdschrift gememoreerd.

10. BIOCHEMIE VAN DE MONDHOLTE

'Wanneer men zich als biochemicus verdiept in die gebieden waarop de tandarts zich begin van de jaren zeventig beweegt, blijkt steeds dat de gewenste fundamentele kennis, in het bijzonder wat betreft de biochemische aspecten ervan, grote lacunes vertoont'. Deze mening wordt door Dr. G. J. M. Tonino (28) uitgesproken bij de aanvaarding van het lectorale ambt in de Biochemie van de mondholte op 24 februari 1970. 'Ons inzicht in de gebeurtenissen op moleculair niveau is, welk terrein men ook betreedt, bijzonder onvolledig'. Met een aantal voorbeelden wordt vervolgens aangetoond 'hoe groot en belangwekkend de aanrakingsvlakken zijn tussen tandheelkunde en biochemie en hoe uiterst mager de biochemische kennis is van datgene waar de tandheelkunde zich mee bezig houdt. Allereerst het speeksel, waarvan analyse ons leert dat het een zeer gecompliceerde vloeistof is, waarin zeker een vijftigtal uiteenlopende verbindingen in duidelijk aantoonbare hoeveelheden aanwezig is. Verbindingen, waarvan men kan vermoeden dat zij een rol spelen bij de Pathologie van de Mondholte. Vervolgens de drie soorten van vezels in het wortelvlies, waarvan de collageen bevattende groep zo'n belangrijke functie als 'ophangapparaat' wordt toegedacht. De kennis van synthese en afbraak zijn voor het in-

zicht in het functioneren van het parodontium belangrijk'.

Aan het einde van zijn les gekomen, bekent Tonino als biochemicus met lege handen voor zijn auditorium te staan. In de volgende jaren is daar onder meer met betrekking tot de kennis over het collageenverandering in gekomen. Een viertal tussen 1977 en 1984 tot stand gekomen proefschriften is er het bewijs van.

11. TANDHEELKUNDIGE FARMACOLOGIE

Een groot aantal jaren verzorgde Prof. Dr. L. A. van der Woerd (20) het tot de formaties van de medische faculteit behorende lectoraat van de Tandheelkundige Farmacologie (1961-1975). Eén van de laatst benoemde kroondocenten is de huidige hoogleraar Dr. Tj. B. van Wimersma Greidanus (34) die het ambt van lector in de Tandheelkundige Farmacologie op 8 maart 1977 aanvaardde met het uitspreken van een verhandeling over 'Het Zenuwstelsel en het Endocriene Systeem'. Allereerst geeft hij het verband aan tussen dit onderwerp en de tandheelkunde in een inleiding over wetenschappelijk onderzoek. Betekenis en relatie van zenuwstelsel en endocrien systeem, hormonale beïnvloeding en de nieuwste ontwikkelingen in het onderzoek van de endorfines komen vervolgens aan de orde.

Kenmerkend voor de situatie omstreeks 1977 worden verder de verkorting van de studieduur en het grote aantal studenten genoemd. 'Zorg moet echter worden gedragen de pijlers waarop instellingen van wetenschappelijk onderwijs rusten, te weten onderwijs en onderzoek, niet aan te tasten doch na inspectie waar mogelijk te verbeteren.' Een moeilijke opgave noemt Wimersma Greidanus dit, door de vaak inefficiënte en tijdrovende vergaderingen ten gevolge van de opgelegde wettelijke structuren. 'De bijdragen van studenten aan het wetenschappelijk onderzoek moeten niet onderschat worden. Hoe gering deze in het grote geheel soms mogen lijken, zij zijn wel degelijk essentieel en zorgen in het wetenschappelijk onderzoek vaak voor een 'finishing touch'.

12. 'TABLEAU DE LA TROUPE'

Het houden van een inaugurele rede voor een auditorium afkomstig uit de universitaire gemeenschap én daarbuiten, beoogt meestal een voorstelling van het betreffende vakgebied te geven. Hierbij wordt niet zelden ver in de geschiedenis teruggegaan. Maar tevens worden prognoses gesteld, berustende op wat men denkt dat de toekomst zal inhouden.

Ook uitvoeriger kennisnemen van de serie oraties en openbare lessen dan aan de hand van de thans gegeven citaten mogelijk is, kan per definitie niet leiden tot sprekende gevolgtrekkingen over aard of kwaliteit van het gedurende 111 jaren gegeven tandheelkundige onderwijs of over de resultaten van het wetenschappelijke onderzoek. De vernomen uitspraken zijn immers afkomstig van hen die nog aan het begin van hun nieuwe functie staan. Waarschijnlijk zou er meer zijn op te maken uit de afscheidscolleges, ware het niet dat deze spaarzaam gegeven worden en er in Utrecht bij de tandheelkunde slechts vijf bekend zijn. Dit geringe aantal is een teken aan de wand. Het teleurstellende carrièreverloop bij verschillende kroondocenten en soms het voortijdig ontslag op grond van ziekte of onvrede zijn genoegzaam bekend. Als oorzakelijke factor hierbij kunnen de vele tot 1974 vaak uiterst primitieve huisvestingen beschouwd worden die vanaf de allereerste dag van het tandheelkundige onderwijs één lange lijdensweg markeren. Dr. Dentz beleefde vanaf 1865 zelf al vier lokaties; gedurende de hierop volgende 'periode Payenborgh' moest op den duur het onderwijs gelijktijdig in nog een drietal 'filialen' worden gegeven totdat eindelijk in 1929 het gebouw aan de Jutfaseweg kon worden betrokken. Professor Kouwer typeert het in het gedenkboek van de Utrechtse universiteit in 1936 als volgt: 'Door den Rijksgebouwendienst werd de proef genomen met het bouwen van een groot Tandheelkundig Instituut in den vorm eener fabriek van één verdieping met schuine daken van glas, teneinde in grote werklokalen een overvloed van daglicht te laten invallen. De vreugde (getoond bij de aanvaarding) zou niet onvermengd blijken te zijn in de volgende jaren! Moge Santa Apollonia de handen niet van de tandheelkunde aftrekken! In een tijdperk van een halve eeuw is zij onder veel zorg en teleurstelling van allerlei aard gegroeid'. Die zorg en teleurstelling betroffen niet alleen de bouwkundige mankementen maar menigmaal vooral ook persoonlijke betrekkingen, zoals uit de verhandelingen in het in 1977 verschenen gedenkboek ter ere van het honderdjarig bestaan van het Tandheelkundig Onderwijs wel valt op te maken. Een geringe animo tot het geven van een afscheidscollege wordt dan voorstelbaar.

Aan het uitzonderlijke gebeuren waarbij het sluiten van de faculteit oorzaak werd van ontslag of vervroegd uittreden van meerdere kroondocenten zal nog aparte aandacht worden besteed. Doch eerst komen wij terug op ons thema en de motivering van de titel.

Het overzicht van oraties en openbare lessen diende als stramien voor een 'tableau de la troupe' waaraan op het symposium van de 24e juni niet voorbij mocht

worden gegaan (zie overzicht op 490-1 en de kleine afb. 1 t/m 35).

Wat de aldus 'geportretteerden' globaal samengevat 'ervan vonden'? Als toegewijde leerlingen wisten wij het reeds. In essentie streefden alle leermeesters naar een zelfde doel: een strikte hang naar technische *perfectie* bij de uitvoering van tandheelkundige handelingen en een, over het gehele scala van tandheelkundige vakgebieden aangetroffen belangstelling voor *preventie!*

13. TAAKVERDELING EN CONCENTRATIE: T.V.C.

Met grote inbreng van tandheelkundige zijde kwam in 1974 het nieuwe Tandheelkundige Instituut tot stand, misschien het best geoutilleerde ter wereld. Maar hoe belangrijk ook, huisvesting en inrichting zijn niet het enige waar het om draait. De emancipatie van de tandheelkunde had zich na de tweede wereldoorlog voortgezet en geleid tot een betere erkenning bij het wetenschappelijke onderwijs en bij de instanties voor gezondheidszorg. Utrecht was bereid en in staat daarbij een rol te spelen, zich bewust van know-how in huis te hebben over het geven van onderwijs, gezien ook de groeiende resultaten van het wetenschappelijk onderzoek, en dankzij het beschikken over veelzijdige onderwijsverzamelingen, een vrijwel complete tandheelkundige bibliotheek en een uniek museum.

Vanaf 1 januari 1980 waren bij alle universiteiten en hogescholen, tenzij men hiertegen individueel bezwaar had gemaakt, de lectoren tot hoogleraar benoemd. Ten tijde van de voorbereidingen van de z.g. T.V.C.-procedure (Taakverdeling en Concentratie) in september 1982 telde de tandheelkundige subfaculteit acht hoogleraren en was er sprake van zes vacatures. Eerder werd reeds de door de subfaculteit voorgeschreven extreem gedemocratiseerde benoemingsprocedure als oorzaak van het onbezet blijven van leerstoelen genoemd. Een subfaculteit met een formatie op bijkans halve sterkte ondervindt dit in de strijd om haar voortbestaan als een ernstige handicap.

In de laatste week van juni 1983 werden juist voor de aanvang van de zomervakantie de beleidsvoornemens van de minister van Onderwijs en Wetenschappen bekend: de drie bestaande tandheelkundige Randstad-faculteiten zouden moeten fuseren tot één vestiging te Amsterdam. Het gereduceerde gezelschap van kroondocenten nam samen met een drietal emeriti stelling tegen deze voornemens in een brief, die door de vrijwel voltallige groep persoonlijk in de hal van het toenmalige ministerie te Den Haag werd aangeboden aan . . . een secretaresse van de minister. Een goedbe-

doelde maar achteraf gezien toch naïeve actie. Maar het ging natuurlijk om de inhoud, of - om in de stijl van dit betoog te blijven - om 'wat de hoogleraren ervan vonden'. Van het tiental aangevoerde argumenten noemen wij er enkele:

- te Utrecht zijn op ongeëvenaarde wijze in één gebouw alle tandheelkundige basisvakken, de medisch-biologische vakken, de specialistische opleidingen en die van de mondhygiënist ondergebracht;
- bij 50% van het totale aantal jaarlijkse aanmeldingen voor de opleiding tot tandarts geniet Utrecht de voorkeur, gezien kwaliteit en gunstige studierendement;
- het aanwezig zijn van een van oudsher aanzienlijke en gedifferentieerde patiëntenpopulatie onmisbaar voor onderwijs en onderzoek;
- het verlaten van het in 1988 pas 14 jaar in gebruik zijnde gebouw betekent een enorme kapitaalsvernietiging.

Met nog een aantal andere argumenten heeft Utrecht getracht te bepleiten dat bij het overblijven van slechts één vestiging in de randstad, deze in Utrecht zou komen. De hoogleraren van onze tandheelkundige faculteit hadden kennelijk zichzelf overschat: enig antwoord werd althans nimmer ontvangen. In een snel tempo voltrokken zich gedurende het laatste kwartaal van 1983 de parlementaire procedures rond het T.V.C.-gebeuren. Op 15 december 1983 stelde de minister van O. & W. het Taakverdelingsplan Wetenschappelijk Onderwijs vast, waarvan de beschikking om de bekostiging van het tandheelkundig onderwijs te Utrecht in 1988 te beëindigen onderdeel uitmaakte.

De titel van deze beschouwing luidde 'Wat de hoogleraren ervan vonden', maar feitelijk hadden zij in dit geval bitter weinig 'te vinden'. Het bestuur van de subfaculteit voerde haar beleid in samenwerking met de Subfaculteitsraad. Voor zover het de financiële besluitvorming van de universiteit betrof, lag de beslissingsbevoegdheid bij de Universiteitsraad. Deze besliste over de door het College van Bestuur gepresenteerde beleidsvoornemens, zoals nog op pijnlijke wijze zou worden ervaren.

In een Kort Geding tegen de Staat der Nederlanden en de Rijksuniversiteit werd het besluit op 31 januari 1984 tevergeefs aangevochten (zie literatuuropgave). Bedreigender voor de minister van O. & W. was het ingestelde Kroonberoep. Hiertoe besloot de Universiteitsraad op 8 februari, overigens tegen het advies van het College van Bestuur in. Den Haag oefende op allerlei manieren pressie uit dit Kroonberoep in te trekken en dreigde de universiteit dan op een andere plaats met de voorgenomen bezuiniging te treffen. Argument: wanneer een universiteit met succes beroep heeft aangetekend mag haar dit geen financieel voordeel opleveren! Aldus kwam ook het eigen belang van andere faculteiten in het

geding. Deze druk heeft het College van Bestuur van de R.U.U. ertoe gebracht om bij de Universiteitsraad een voorstel in te dienen het Kroonberoep in te trekken. Op 20 juni 1984 vond de behandeling van dit voorstel plaats en werd met 31 stemmen vóór en 5 tegen besloten het Kroonberoep in te trekken! Dit betekende de definitieve opheffing van de tandheelkundige opleiding te Utrecht.

De zojuist kort beschreven Utrechtse gebeurtenissen kunnen als een onderdeel van de momentele algemene neergang van de tandheelkunde worden gezien. Belangrijke factoren zoals het vraagstuk van de tandheelkundige mankracht liggen hieraan ten grondslag. Het was echter niet mogelijk in dit bestek daar op in te gaan.

Begrip voor de noodzaak van drastische bezuinigingen en daarnaast aversie tegen de vermeende welstand van de Nederlandse universiteiten, zijn destijds de oorzaak geweest dat de maatregelen tot taakverdeling en concentratie op zichzelf geen al te grote weerstand bij bevolking en volksvertegenwoordiging hebben opgeroepen.

Tandheelkunde Utrecht was gedurende de eerste naoorlogse periode een betekenisvolle bakermat voor de andere opleidingen geweest. Een half dozijn stafleden werd elders tot hoogleraar benoemd: een 'brain-drain' binnen de landsgrenzen! Buiten beschouwing blijven hier het grote aantal staf-functies dat door 'Utrechters' werd bezet.

Op den duur resteerden interfacultaire betrekkingen op gebruikelijk collegiaal niveau. Dit bereikte ten tijde van het tot stand komen van de TVC-regeling echter vrijwel het nulpunt. Het eigenbelang ging prevaleren zodat iedere professionele eenheid toen ver te zoeken was. Utrecht lag verder niet goed in het politieke veld en de universiteit werd door een College van Be-

stuur vertegenwoordigd dat pas korte tijd in functie was en vermoedelijk weinig kennis bezat van de historische en culturele betekenis die de tandartsopleiding gedurende meer dan honderd jaren met zich had meegebracht.

In het besef van toekomstige bedreigingen voor de universiteit had de Universiteitsraad zich reeds in februari 1983 uitgesproken voor het behoud van Farmacie. Hierdoor kreeg de verdediging van de tandheelkundige opleiding een wat tweeslachtig karakter, was het Subfaculteitsbestuur enigszins onzeker of het wel de volledige steun van het College van Bestuur bezat en werd het pas door het intrekken van het kroonberoep duidelijk dat de Universiteit van Utrecht niet voor iedere prijs Tandheelkunde wilde behouden. Dat wilden de tandheelkundige hoogleraren onge-

twijfeld wèl en dat hadden zij ook getracht de minister te vertellen. Edoch, qua aantal waren zij lang niet op volle sterkte en ten aanzien van hun invloed hadden zij zich danig *vérteld*: het bleek dat zij *niets* te vertellen hadden!

Eerder werden enige oorzaken genoemd waardoor de aanvaarding van de TVC-voorstellen in het parlement begrijpelijk werden. Algemeen verbreid is echter het inzicht dat de sluiting van het Tandheelkundig Instituut te Utrecht sterke afkeuring verdient en een grote mate van onbillijkheid inhoudt. De rechtvaardigheid komt menigmaal te laat maar verschijnt na verloop van tijd onverbiddelijk. Zonder 'Tandheelkunde' is de Utrechtse universiteit incompleet. Laten wij vertrouwen op haar herstel.

SOL JUSTITIAE ILLUSTRANOS!

SUMMARY

IN THE OPINION OF THE PROFESSORS . . .

A retrospective look at the public lectures and orations given during the last 111 years of dental education at the state University of Utrecht

Key words: History of Dentistry — Dental education

Using citations from Inaugural Lectures information was given relating to university professors who had worked at Utrecht in the period 1877 to 1988. Subsequently an explanation was given as to the way in which an end was brought to dental education after 111 years at the State University of Utrecht as a result of government measures leading to division of task and concentration of the Dutch University system.

LITERATUUR

- ¹ DEKKER G. Tandheelkunde Utrecht weg; dat nooit!; Tandheelkunde Utrecht weg?; Tandheelkunde Utrecht weg. Ned Tandartsenbl 183; 38: 546-7/1984; 39: 324-8/1984; 39: 445.